

KVEÐSKAPUR EGILS SKALLAGRÍMSSONAR

1

Í SÖGU Egils Skallagrímssonar er honum eignaður allmikill skáldskapur sem að miklu leyti er varðveittur í sögunni eða í tengslum við hana. Er þar um að ræða þrjú heilleg kvæði, smábrot úr þremur öðrum kvæðum og 48 lausavísur.

Sú var tíðin að Egilssaga, eins og flestar aðrar Íslendingasögur, var tekin sem traust söguleg heimild um þá atburði sem frá er sagt, en þeir eru látnir gerast á 9. og 10. öld. Sjálf er sagan talin færð í letur á fyrria hluta 13. aldar, svo að lauslega reiknað líða þrjár aldir milli atburða og ritunartíma, og skolast margt á skemmri leið. Þá kom það til styrktar að vísurnar og kvæðin voru taldar samtíma heimildir, og gert var ráð fyrir að þeim hefðu fylgt munnmælasagnir af þeim atburðum „sem kvæðin stuttlega á stungu,“ eins og Árni Magnússon komst að orði um varðveislu kvæða og sagna í upphafi 18. aldar (*Levned og skrifur* I, bls. 139).

Árni og samtíðarmenn hans voru þó ekki gagnrýnislausir á heimildargildi fornra sagna, og þegar kom fram á 19. og 20. öld höfðu menn úað svo rækilega í sig af skilningstrénu að fáu var trúað þótt letrað væri á gamalt kálfskinn. Meðal þess sem varð fyrir barðinu á hinum nýju hörgabrjótum¹ var kveðskapur Egils Skallagrímssonar, og höfðu menn uppi grunsemdir um það að þessi ljóðmæli mundu ekki öll eignuð honum með réttu, að þau mundu jafnvel vera ort löngu eftir hans dag. Í fyrstu náðu þessar grunsemdir einvörðungu til sumra lausavísna sögunnar, en á síðari tímum hafa hörgabrjótar fært sig upp á skaftið, og má segja að eftir umrót síðustu ára standi ekki steinn yfir steini í kveðskap Egils. Þetta hefur verið almenn hreyfing meðal rýnenda Íslendingasagna, og hafa margar sögur mátt þola sömu meðferð sem Egilssaga eða verri.

Áður en lengra er haldið er rétt að taka fram að kveðskapur sá sem Agli er

¹ *Hörgabrjótur* er íslensk þýðing erlenda orðsins *ikonoklast*.

eignaður er í heild sinni fremur slaklega varðveittur. Gerðir sögunnar eru þrjár, kenndar við aðalhandritin Möðruvallabók, Ketilsbók og Wolfenbüttelbók. Leikur á ýmsu hvaða vísur eru varðveittar í hverju handriti eða hverri gerð, og þótt vísa sé í tveimur eða jafnvel öllum gerðum þá er orðamunur á milli þeirra. Möðruvallabók hefur verið lögð til grundvallar í öllum útgáfum til þessa, en í hana vantar bæði Höfuðlausn og Sonatorrek. Arinbjarnarkviða er hinsvegar skrifuð þar aftan við söguna á eina máða blaðsíðu, en aðeins fyrri hluti hennar. Höfuðlausn er varðveitt í Ketilsbók og Wolfenbüttelbók, Sonatorrek aðeins í Ketilsbók.

2

Það sem menn telja að geri kveðskapinn í Eglu grunsamlegan er meðal annars eftirfarandi:

(a) Svo langt var liðið frá atburðum þegar sagan var rituð að frásagnirnar hljóta að vera marklitlar sem sögulegar heimildir, segja menn. Heilbrigð skynsemi bendir og til þess að margt í sögunni sé úr lagi fært eða orðum aukið. Vísurnar geta ekki staðfest uppspunnar frásagnir, heldur hljóta þær, þvert á móti, að fara sömu leið sem ýkju-sögurnar.

(b) Sumt í formi vísna og kvæða er unglegra en svo að það geti verið frá 10. öld – hvað þá enn eldra. Meðal annars þykir hátturinn á Höfuðlausn, runhendan, ærið grunsamlegur á svo fornum tíma.

(c) Í kveðskapnum telja menn gæta áhrifa frá kvæðum sem samkvæmt traustum heimildum eru yngri en Egill Skallagrímsson.

En svo eru aftur aðrir fræðimenn sem halda sig við þá fornu trú að kveðskapurinn, eða að minnsta kosti þorri hans, sé með réttu eignaður Agli. Þeirra röksemdir eru meðal annars þessar:

(a) Egilssaga er nokkuð forn, ein hinna eldri Íslendingasagna sem byggðar eru á gömlum munnmælum. Vitnisburður sögunnar sjálfrar um kveðskapinn vegur því nokkuð þungt.

(b) Það hefur lengi verið almenn skoðun að Egill hafi verið eitt allra mesta – ef ekki mesta – nafngreint skáld Íslands á fornum tímum. „Þetta er tvímælalaust hinn merkilegasti skáldskapur, sem eignaður er nafngreindum Íslendingi í fornum sið, og getum vér varla trúað neinum síðari tíma manni til þess að hafa ort slík verk í orða stað annars manns,“

segir Sigurður Nordal í inngangi Egilssögu 1933 (*Íf.* II, bls. vi). Og í svipaðan streng tekur Jón Helgason í Höfuðlausnarhjali (1969) sem brátt getur: „Það er bágð að sjá, ef Egill hefði ekki sjálfur kveðið þessi kvæði, hvað hefði komið öðrum til að yrkja þau og leggja Agli í munn. Og ef svo væri, þannig að síðari menn hefðu reynt að setja sig í spor Egils og gera sér upp sorg hans að sonum hans látnum eða í annan stað vinarhug hans til Arinbjarnar, er hætt við að efnið hefði orðið smátt og orðaval sviplítið hjá því sem er“ (bls. 157).

(c) Í Skáldskaparmálum Snorra-Eddu er á átta stöðum vitnað í kveðskap Egils undir nafni hans: „Svá kvað Egill Skallagrímsson“, „svá (sem) kvað Egill“, „sem Egill kvað“ o.s.frv. Fjögur dæmanna eru úr Höfuðlausn, eitt úr Sonatorreki (lengsta tilvitnunin, hálf önnur vísa), eitt úr Arinbjarnarkviðu og tvö dæmi sitt úr hvorri lausavísunni. Allur þessi kveðskapur er einnig varðveittur í handritum Egilssögu, sumt með lesbrigðum við Eddu. Allar líkur eru til að tilvísanirnar til Egilskvæða séu upprunalegar í Snorra-Eddu, eins og ég mun nánar rökstyðja hér á eftir, og virðast þær staðfesta það að Snorri hafi talið kveðskap þennan fornan og með réttu eignaðan Agli.

3

Einna fyrstur til að efast um rétta feðrun Egilskvæða var Finnur Jónsson sem lengi var dósent og síðan prófessor við háskólann í Kaupmannahöfn (d. 1934). Í doktorsritgerð sinni 1884, sem einmitt fjallaði mjög um kveðskap Egils (*Kritiske studier over en del af de ældste norske og islandske skjaldekवाद*), lætur Finnur í ljós þá skoðun að talsverður hluti þeirra lausavísa sem Agli eru kenndar í sögunni muni ekki vera eignaðar honum með réttu. En kvæðunum öllum fékk Egill að halda í friði fyrir Finni og einnig drjúgum hluta vísnanna. Og í síðari ritum sínum skilaði Finnur Agli aftur sumum vísnanna, en þó ekki öllum, og sumar afgreiddi hann með spurningarmerki (sjá m.a. „Sagaernes lausavísur“, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1912). Finnur hafði ekki, frekar en títt er um fræðimenn, sterka tilhneigingu til að skipta um skoðanir; því má ætla að það hafi kostað hann talsverða fórn að afneita doktorsritgerð sinni, þótt aðeins væri að nokkrum hluta.

Finnur sýslaði meira við fornan norrænan kveðskap heldur en nokkur samtímamaður hans, og má þar sérstaklega nefna hina miklu heildarútgáfu dróttkvæða, *Den norsk-islandske skjaldedigtning* (1912–15), þar sem er bæði texta-

útgáfa eftir handritum (A I–II) og einnig samræmd útgáfa með völdum texta Finns og danskri þýðingu (B I–II). Síðan gerði hann nýja útgáfu af *Lexicon poeticum* Sveinbjarnar Egilssonar, og var sú útgáfa miðuð við B-textann í Skjaldedigting og við skilning Finns sjálfs á kvæðunum.

Eldri samtímamaður Finns Jónssonar og annar helsti íslenski fornritafræðingur um 1900 og í upphafi 20. aldar var Björn M. Ólsen, fyrsti prófessor í íslenskum fræðum við Háskóla Íslands. Ef til vill hefur hann ekki viljað vera minni maður en Finnur þegar hann leyfði sér einnig að efast um höfundarrétt Egils til sumra vísnaða í ritgerð um Egilssögu, Landnáma og Egils saga, í Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1904.

Yngri samtíðarmaður Finns sem einnig fékkst mikið við norrænan fornkveðskap var Andreas Heusler. Eins og fleiri þýskumælandi menn leit hann á þessar bókmenntir sem samgermanska eign, enda nefnir hann höfuðverk sín *Deutsche Versgeschichte* (1925–1929) og *Die altgermanische Dichtung* (1929). En oddviti næstu kynslóðar, Sigurður Nordal, lagði hins vegar meginþunga á íslenskan uppruna flestra eddukvæða og dróttkvæða. Segja má að hann hafi verið nokkuð sammála Finni á síðara æviskeiði hans um eignarhald Egilskvæða. Samkvæmt skoðun hans voru skáldinu með réttu eignuð kvæðin þrjú og þorri lausavísnaða. Nordal gekk jafnvel enn lengra en Finnur í rausn sinni við skáldið. Finnur efaðist um að ýmsar vísur gætu verið réttlega eignaðar Agli vegna ytri aðstæðna svo sem þeim er lýst í sögunni; en Nordal varpaði fram þeirri hugmynd að Egill hefði ort þessar vísur í eigin orðastað þegar hann var að segja raupsögur af sjálfum sér á efri árum. – En Nordal er kunnari fyrir umfjöllun sína um eddukvæði og fornar sögur heldur en dróttkvæði. Hann hafði litlar mætur á dróttkvæðum sem bókmenntum, að undanteknum kvæðum Egils. Í riti sínu *Íslensk menning* (1942) fjallar hann að sjálfsögðu um þessa kveðskapargrein, en hefur í upphafi kaflans undirfyrirsögnina: „Lifandi saga dauðra bókmennta“ (bls. 233). Saga íslensku hirðskáldanna er lifandi, en kvæði þeirra eru gleymd.

4

Næst skulu nefndir þrír enn yngri fræðimenn sem allir fjölluðu mikið um dróttkvæði: Jón Helgason, Hans Kuhn og Einar Ólafur Sveinsson. Þessir þremmenningar voru jafnaldrar, allir fæddir árið 1899, og lifðu fram í háa elli. Með þeim öllum var kunningsskapur og vinátta. Jón og Einar Ólafur voru skóla-bræður frá Menntaskólanum í Reykjavík og Háskólanum í Kaupmannahöfn,

og Kuhn bjó löngum hjá Jóni í húsinu hans í Kaupmannahöfn þegar hann dvaldist þar við fræðistörf. En þótt þessir menn væru jafnaldrar og vinir er ekki þar með sagt að þeir hafi verið sammála um öll vandamál fræðanna.

Jón Helgason skrifaði þátt um dróttkvæði í bókmenntasögu sinni, *Norrøn litteraturhistorie* (1934). Þá varðveitti hann enn barnatrúna og lætur hvert fornskáldanna fá sinn skerf. En í ritinu *Norges og Islands digtning*, sem út kom 1953, er komið hik á hann varðandi feðrun kveðskaparins, og því fjallar hann ekki um dróttkvæðin undir nöfnum skáldanna, heldur skiptir hann þeim í kafla eftir innihaldi: „Mytisk-heroiske digte“, „Genealogiske digte“, „Fyrstedigte“ o.s.frv.; í síðasttalda flokkinum fá skáldin raunar að halda eignarrétti sínum til kvæðanna.

Mig langar til að hafa eftir Jóni tvær setningar sem hann sagði í mín eyru þegar ég taldist vera lærisveinn hans í kringum 1950, en þær setningar voru nokkurn veginn á þessa leið: „Mér dettur ekki í hug að nokkur vísa í Íslendingasögum sé eftir þá menn sem sögurnar vilja vera láta.“ Og enn kvað hann: „Það er merkilegt að það virðist ekki hvarfla að Hansi Kuhn að nokkur gömul vísa geti verið ranglega feðruð.“

Hans Kuhn og Einar Ól. Sveinsson voru annars þeir menn sem einna mest fjölluðu um dróttkvæði á 20. öld. En rannsóknir þeirra beggja fengu með nokkrum hætti dapurlegan endi. Þegar Kuhn gekk frá aðalverki sínu, sem hann nefndi *Das Dróttkvætt*, var hann steinblindur orðinn og hlaut að styðjast við minni sitt og aðstoð yngri manna. Og Einar Ólafur birti aldrei á prenti sitt aðalverk um dróttkvæðin, sem átti að verða annað bindi í hinni miklu bókmenntasögu hans, *Íslenzkar bókmenntir í fornöld*; fyrsta bindi kom út 1962.

Forn norrænn kveðskapur var höfuðviðfangsefni Kuhns frá ungum aldri. Um það efni fjallaði doktorsritgerð hans, *Das Füllwort of – um im Altwestnordischen* (1929), og síðan birti hann margar ritgerðir þar sem hann skoðaði kveðskapinn frá ýmsum sjónarhornum. Segja má að hann hafi verið barn síns tíma eða kannski öllu heldur barn eldri tíma. Hann setti fram ákveðnar reglur og skýringar sem hann hvikaði aldrei frá. Ein reglan var sú sem ég nefndi fyrr, að taka sem gefið að flestöll dróttkvæði væru eftir þau skáld sem heimildir hermdu, eða þá að ófeðraður kveðskapur væri rétt aldursgreindur hjá Finni í *Skjaldedigting*. Engu að síður má finna hjá Kuhn fjöldamargar athuganir sem geta leiðbeint mönnum við aldursgreiningu dróttkvæða. Það hefur Einar Ólafur notfært sér, en ég held að hann hafi verið eini maður í veröldinni sem las og ígrundaði hvert orð sem Hans Kuhn ritaði um dróttkvæði meðan heilsan entist; hann var raunar þrotinn að heilsu þegar rit Kuhns *Das Dróttkvætt* kom út 1983.

Einar Ólafur tjáði mér einhverju sinni að hann hefði lítt sinnt dróttkvæðum fyrr en hann tók að halda fyrirlestra um þau við Háskóla Íslands, en það mun hafa verið veturinn 1946-47, þegar hann var kominn nær fimmtugu. Við þá reynslu varð hann, ólíkt Sigurði Nordal, mjög hugfanginn af þessum kveðskap bæði sem bókmenntum og sem rannsóknarefni. Þegar fyrsta árið, 1947, birti hann í Skírni alþýðlega ritgerð sem hann nefndi „Dróttkvæða þátt“, en þar fjallar hann meðal annars um *nýgjörvingar* í kveðskap Egils Skallagrímssonar. Ég veit að ólíkt Kuhn var hann ekki lokaður fyrir því að sumt kynni að vera rangfeðrað í dróttkvæðum. Sú eina ritgerð önnur sem hann birti um þetta efni er þó rituð til varnar fyrir forna feðrun tiltekinna dróttkvæðavísna, en það er ritgerðin „Kormakur skáld og vísur hans“, sem birtist í Skírni 1966.

5

Ég gat þess að Jón Helgason hefði látið munnlega í ljós í mín eyru efasemdir um rétta feðrun vísna í Íslendingasögum, og að sú skoðun kæmi óbeinlínis fram í umfjöllun hans um dróttkvæðin í ritinu *Norges og Islands digtning* 1952. Og þegar Jón stóð á sjötugu birti hann grein í afmælisriti Einars Ól. Sveinssonar, *Einarsbók* (1969), þar sem hann heldur því fram að Höfuðlausn sú sem fylgir Egilssögu geti ekki verið eftir söguhetjuna Egil, heldur hljóti hún að vera miklu yngri („Höfuðlausnarhjal“).

Margir þeir sem þessi orð lesa munu hafa kynnt sér, eða að minnsta kosti heyrð getið um meginröksemd Jóns fyrir þessum unga aldri kvæðisins. Röksemdin er sú að á einum stað séu látin ríma saman tvö sérhljóð sem hafi verið glögglega aðskilin í framburði á 10. öld, á tímum Egils Skallagrímssonar, en hafi síðan runnið saman í eitt og getað rímað saman þegar kom fram á síðara hluta 12. aldar. Um er að ræða hljóð þau sem í útgáfum eru venjulega táknud *q* og *ø*. Hljóð þessi kunnum við nútíðarmenn ekki að bera fram og köllum þau því venjulega í vandræðum okkar „lykkju-*ö*“ og „gegnumstrikað-*ö*“. *Q* er til orðið við u-hljóðvarp af *a* eða klofningu úr *e* (*kalla* : *køllum*; *fell* : *fjøll*), en *ø* varð til við i-hljóðvarp eða r-hljóðvarp af *o* (*koma* : *kømr* (seinna *kemr*); *kjósa* : *kørin*). Þessi tvö *ö*-hljóð héldust greinilega aðgreind í íslensku fram á síðara hluta 12. aldar, svo sem sjá má í elstu handritum og einnig í hinni merkilegu *Fyrstu málfræðiritgerð* sem svo er nefnd, frá miðri 12. öld. En á 13. öld renna þessi tvö hljóð algerlega saman og úr verður þetta eina *ö* sem við brúkum enn í dag. Umrætt vísubrot er prentað hér á eftir. Vinstra megin er textinn eins og Sigurður Nordal prentar hann samkvæmt handritunum í útgáfu sinni af Egils-

sögu (1933), hægra megin texti Jóns Helgasonar leiðréttur samkvæmt mál-fræðilegum lærdómi hans:

SN:	JH:
Rauð hilmir hjör,	Rauð hilmir hjör,
þar vas hrafna gjör,	þar var hrafna gør,
fleinn hitti fjör,	fleinn hitti fjör,
flugu dreyrug spjör.	flugu dreyrug spjör.

Jón Helgason vitnar í Otto von Friesen til skýringar á orðinu *gjör* eða *ger*. Samkvæmt endursögn Jóns telur von Friesen „að það standi af sér við sögnina að *gjósa* eins og *kjör* við *kjósa*, *frör* við *frjósa* [...] rótarsérhljóðið er upphaflega *o* sem hefur *κ*-hljóðverpzt, og þá var útkoman *ø*“ (bls. 169). „Skáldið sem orti *Höfuðlausn* gat rímað saman *hjör* og *gør*,“ segir Jón (bls. 173), en telur að slíkt mundi ólíklegt fyrr en komið væri nokkuð fram á 12. öld. Og með fyrirvara setur hann síðan fram eftirfarandi tilgátu:

Á síðara hluta 12tu aldar, segjum svo sem 1160–70, var uppi á Íslandi maður sem iðkaði sagnalist. Þegar hann sagði frá Jórvíkurferð Egils Skallagrímssonar, saknaði hans þess kvæðis er Egill leysti með höfuð sitt. Sjálft frumkvæðið, sem getið er í *Arinbjarnarkviðu*, var gleymt.

Hann tók sig þá til og orti annað kvæði í þess stað [...] Um Eirík blóðöx vissi hann fátt, og varð því efnið í rýrasta lagi. Vel mætti gera sér í hugarlund að þetta skáld hefði um leið búið til þær vísur sem Egill er látinn kveða á undan kvæðinu og eftir [...] Skáldið var úr þeim landshluta þar sem ekki var lengur gerður munur á *ø*-i og *ø*-i (bls. 175).

Jón segir að þessi tilgáta sé honum ekki „svo hjartfólgin að hann muni kippa sér upp við þau örlög sem efalaust bíða hennar, að hún verði rengd eða hrakin“ (bls.175). Og þess var eigi heldur langt að bíða að andófsmenn létu í sér heyra. Dietrich Hofmann í Kíl tók upp vörn fyrir hrafnagjörrið fám árum síðar (‘Das Reimwort *giör* in Egill Skallagrímssons *Höfuðlausn*’ í *Mediaeval Scandinavia* 6, 1973). Dregur hann fram ýmis fornleg brageinkenni kvæðisins og telur þau vega þyngra en þetta eina dæmi Jóns. Auk þess leiðir hann líkur að því að *gjör* kunni að vera hið upprunalega orð, en ekki *gør*. Máli sínu til stuðnings vitnar hann meðal annars í *Altnordisches etymologisches Wörterbuch* (1962) eftir Jan de Vries. Nú má einnig glugga í *Íslenska orðsifjabók*

(1989) eftir Ásgeir Blöndal Magnússon, en hann gefur forn máls-myndirnar *gjör* og *gør* án efasemda hlið við hlið (undir *ger* 2). Ásgeir hafnar skýringu Ottos v. Friesen sem Dietrich Hofmann hafði áður dregið í efa.

Nú síðast er frá því að segja að Haraldur Bernharðsson hefur samið efnis-mikla ritgjörð sem varðar þetta efni; ritgjörðin sú nefnist *Göróttur er drykkurinn* og er birt hér á eftir (bls. 37–73). Niðurstaða Haralds er sú að það sé langlíklegast að lýsingarorðið sem um er fjallað hafi verið *gjöróttur* á elsta stigi íslensks máls. Lýsingarorðið hefur verið dregið af nafnorðinu *gjör* sem merkti ‘æti (sem agn)’. Nafnorðið hefur samkvæmt þessu verið *gjör* (en ekki *gør*) í elstu íslensku. Að svo stöddu munum vér því hafa fyrir satt að rímið *hrafna gjör* í Höfuðlausn hafi verið fullkomlega rétt á tímum Egils.

6

En Jón Helgason hefði ekki lagt til atlögu við Höfuðlausn ef hann hefði ekki haft fleiri skeyti í mal sínum. Hann ténir til aðrar röksemdir fyrir ungum aldri, og skal ég geta þeirrar sem mundi talin vera einna þungvægust:

Einn af niðjum Egils Skallagrímssonar var Einar Skúlason prestur, tveimur öldum yngri, höfuðskáld Íslendinga á tólftu öld. Frægasta kvæði hans er Geisli, sem hann orti um Ólaf helga og flutti við vígslu dómkirkjunnar í Niðarósi 1253. Meðan skáldið kvað gerðist það undur að hið mikla guðshús fylltist af sætum ilmi. Sama ár, 1153, fór Eysteinn konungur Haraldsson vestur um ver að drýgja dáðir; og um þá för orti Einar skáld kvæði sem varðveitt er í brotum í *Morkinskinnu* og *Heimskringlu*. Kvæðið er undir sama hætti sem Höfuðlausn og í fátækt heimilda kennt við háttinn og kallað *Runhenda*. Náinn skyldleiki er með Runhendu og Höfuðlausn. „Það hefur auðvitað verið talið sjálfsagt að Einar Skúlason hafi stælt *Höfuðlausn*,“ segir Jón Helgason. „En nú kviknar sú spurning hvort höfundur *Höfuðlausnar* hafi ekki fremur fetað í fótspor Einars. Og má þá benda á tvennt: Annað er það að rímið *hjør : gør* verður því ólíklegra sem framar dregur á 12tu öld. Hitt er það að *Höfuðlausn* er sýnu dýrara kveðin en *Runhenda* Einars, en það mundi þykja líklegur gangur að í stælingu sé stigið feti framar en í fyrirmynd. Það ber oft við í *Höfuðlausn* að sömu hendingu er haldið um hálfa vísu, eða þá að hending í einum vísufjórðungi er skothend við þá sem þar var á undan (svo sem í upphafi: *ver : ber; | mar : far; || flot : brot; | hlut : skut*). Hjá Einari eru engin þvílík dæmi í vísunum úr *Morkinskinnu* og *Heimskringlu*. Aftur á móti er í *Snorra-Eddu* vísuhelmingur eignaður Einari og gengur ein hending um hann allan: „Skark

súðum sund | fyr sunnan Hrund, | mín prýddisk mund | við mildings fund.“ Hann getur verið úr sama kvæði, en þó er það ekki víst“ (bls. 174).

Og einnig segir Jón: „En munur kvæðanna er sá mestur að Einar yrkir eins og vænta má af samtíðarmanni sem vissi full deili á athöfnum kvæðishetjunnar: hann nafngreinir bæði orustustaði og andstæðinga í hverju erindi, að heita má“ (bls. 174). Áður hefur Jón dregið fram það einkenni Höfuðlausnar sem raunar er alræmt, hve kvæðið er rýrt að efni. Eiríkur situr á Englandi og er kallaður „fárþjóður Skota“. „En þegar því sleppir“, segir Jón, „verður ekki neitt fundið um konung þenna í kvæðinu annað en orðaglamur um hreysti og ör-læti. Lesandi kemst naumast hjá því að undrast, ef samtíðarmaður hefur ort, að hvergi skuli dregið á eitthvert minnilegt atvik eða afrek, einhvern nafngreindan andstæðing er sigraður hafi lotið að velli, einhverja tiltekna orustu þar sem Eiríkur hafi borið hærra hlut“ (bls. 160).

Flestir sem þetta lesa munu vel kannast við Höfuðlausn, og skal til samanburðar birta fáein vísuorð úr Runhendu Einars Skúlasonar þar sem hvorttveggja kemur fram: orðalagslíkingar eða hliðstæður við Höfuðlausn og nöfn ýmissa staða á Englandi þar sem Eysteinn konungur drýgði dáðir sínar (sjá einnig Sýnishorn III (bls. 32–33) þar sem öll kviðubrotin eru prentuð):

Frétt hef ek at fell,
fólk- brustu svell,
jöfurr eyddi frið,
Aparðjónar lið.

Jók hilmir hjaldr,
þar var hjörva galdr,
hjóska hildar ský
við Hvítabý.

Vann vísi allt,
fyrir vestan salt
brandr gall við brún,
brennt Langatún.

Enn skal ég hörgabrjótum til fagnaðar tína fram tvö atriði sem sumum þykja benda til þess að Höfuðlausn sé yngri en sagan vill vera láta – og með röngu eignuð Agli:

(a) Hátturinn, runhenda. Flest hin elstu dæmi um þennan hátt eru nokkru yngri en Höfuðlausn og aldur sumra auk þess vafasamur af ýmsum ástæðum. Enn eldri á raunar að vera vísan sem Skalla-Grímur, faðir Egils, yrkir um hefndina eftir Þórólf bróður sinn: „Nú er hersis hefnd / við hilmi efnd“ o.s.frv. Fáir trúa því nú að sú vísa sé rétt feðruð. Sigurður Nordal heldur að Egill hafi ort hana í orðastað föður síns. Hér á eftir mun þess getið að vísan brýtur greinilega móti Craigieslög máli og getur því samkvæmt skoðun Craigies ekki einu sinni verið eftir Egil, heldur ætti hún að vera enn yngri.

Til eru mjög gömul fornensk kvæði með endarími sem minna á Höfuðlausn, og er sérstaklega talað um svokallað Rhyme Poem eða Riming Poem sem er frá 10. öld eða jafnvel eldra. Sumir hafa því giskað á að Egill hafi numið þessa kveðskaparlist á ferðum sínum á Englandi (Gustav Neckel, Andreas Heusler o.fl.). En endarími bregður fyrir í mjög fornum íslenskum kveðskap, varla fyrir tilviljun: „Grjótbjörg gnata / en gífr rata“, segir í Völuspá. „Bað hann Sifjar ver / sér færa hver“, í Hymiskviðu. „Vilk eigi goð geyja, / grey þykki mér Freyja“, kvað Hjalti Skeggjason á Lögbergi árið 999. Og jafnan ber að hafa í huga að ósköpin öll hafa glatast af fornum kveðskap sem gæti skýrt uppruna og þróun þessa bragarháttar, ef hann skyldi vera ævafor. – En það skal viðurkennt að heldur veikir hinn runhendi háttur trúna á það að Höfuðlausn sé með réttu eignuð Agli.

(b) Sjálf höfuðlausnar-sagan hefur mörgum þótt ósennileg, ekki síst eftir að Odd Norland benti rækilega á það að svipuð saga er sögð um fimm önnur norræn skáld á fornum tímum: þau voru ætluð til dráps, en burgust með því að yrkja á skammri stundu lofkvæði um fjandmenn sína. (*Höfuðlausn i Egilssaga* 1956.) Ef ævintýri Egils í Jórvík er uppspuni þá má nærri geta að kvæðið Höfuðlausn hlýtur að fara sömu leiðina.

En Norland hikaði við að rengja frásögn Egilssögu og vitnar henni til stuðnings í ummæli Jóns Helgasonar í *Norges og Islands digtning*: „Blandt de forskellige hovedløsningshistorier er denne den mest kendte, og hvor fantastisk man end vil finde den, må det indrømmes at den i nogen grad bekræftes ved et andet digt der tilskrives Egil, nemlig Arinbjarnarkviða, hvor skjalden taler om den vrede konge, som han dristede sig til at besøge ... “ (bls. 121). Áhlaup

Jóns Helgasonar í Höfuðlausnarhjali er þannig framið með ofurlitlu hiki miðað við fyrri ummæli hans.

8

Bjarni Einarsson hefur mjög fjallað um uppruna Íslendingasagna, meðal annars um kveðskap sem þar er varðveittur. Hann leggur áherslu á það að líta beri á kveðskapinn og lausa málið sem eina heild; að þegar menn þykist sjá ósamræmi milli vísna og sögu sé það oft sprottið af því að vísurnar flytji efni til viðbótar lausa málinu. Athuganir hans í ritinu *Skáldasögur* (1961) leiddu til þeirrar niðurstöðu að vísur þeirra sagna sem þar er um fjallað mundu ortar um sömu mundir sem sögurnar voru færðar í letur. Hann hikaði í fyrstu við að fella Egilssögu undir þessa reglu, líklega af því að hann taldi að hún væri rituð af Snorra Sturlusyni sem vera mundi ólíklegur til að yrkja vísur og kvæði í orðastað fornaldarskálda, svo dyggilega sem hann notar slíkan kveðskap sem heimildir um ævaforna tíma í ritum sínum. En í riti sínu um Egilssögu, *Litterære forudsætninger for Egils saga* (1975), kemst Bjarni að þeirri niðurstöðu að Höfuðlausnar-pátturinn í Eglu sé ritaður undir mjög miklum áhrifum frá Hallfreðarsögu, og hlaut sú niðurstaða að benda til þess að um væri að ræða hreinan skáldskap Egluhöfundar. Þá gat kvæðið auðvitað ekki verið fornt og rétt feðrað.

Skáldasögur fengu ekki góðar viðtökur hjá sumum eldri fræðimönnum. Ég nefndi áður ritgerð Einars Ól. Sveinssonar, „Kormakur skáld og vísur hans“, sem beinlínis er rituð gegn kenningum Bjarna í *Skáldasögum*. En á málþingum kom fram að ýmsir yngri fræðimenn litu kenningar Bjarna hýru auga, og hefur það vafalaust aukið djörfung hans og gefið honum byr undir vængi. Í ritgerð sem nefnist „Skáldið í Reykjaholti“ og birtist í *Eyvindarbók* 1992 rekur hann dæmi um ágætan skáldskap Snorra og fjallar síðan um harm hans eftir son sinn Jón murta. „Þegar alls er gætt eru traustari heimildir um hörmulegan sonarmissi Snorra en Egils,“ segir Bjarni. „Snorri hefði haft ríka ástæðu til að yrkja erfikvæði eftir son sinn. Þyki ástæða til að vefengja að Egill hafi kveðið Sonatorrek, þá væri enginn maður líklegri til að hafa „sett sig í spor Egils“ en Snorri Sturluson, svo framarlega sem hann hefir verið höfundur Egils sögu“ (bls. 40).

Svo má kalla að aðför hörgabryjóta að Agli og kveðskap hans hafi fullkomnast með doktorsriti Baldurs Hafstaðs, *Die Egilssaga und ihr Verhältnis zu anderen Werken des nordischen Mittelalters* (1995). Baldur fjallar um

Egilssögu mjög svo of hið sama far sem Bjarni, en bætir miklu við ábendingar hans um áhrif á söguna frá öðrum fornritum. Baldur gengur hreinlega til verks og segir með öllu skilið við forna sannindatrú á sögu og kvæði. Hann skoðar söguna sem bókmenntaverk eins og Bjarni og rekur á greinargóðan hátt tengsl hennar við önnur íslensk rit, meðal annars við Heimskringlu sem hann telur eldri en Egilssögu, en það hygg ég ugglaut rétt vera enda hef ég sjálfur haldið því sama fram (Jónas Kristjánsson 1977, bls. 470–472). Einnig rekur hann Höfuðlausnar-sagnirnar skilmerkilega. Odd Norland trúði að Höfuðlausn væri „ósvikin“ og taldi hinar sagnirnar spunnar kringum Jörvíkurför Egils. En nú var Jón Helgason búinn að færa Höfuðlausn til síðara hluta 12. aldar, og þarf Baldur þá aðeins að hnykkja henni fáein ár nær í tímanum til að allt falli í ljúfa löð. Sagan, kvæðin og lausavísurnar eru eitt samfellt skáldlegt bókmenntaverk, samið af Snorra Sturlusyni á síðustu árum hans kringum 1240. Baldur fer í gegnum kvæðin og vísurnar lið fyrir lið, og sér í sífelli áhrif frá kveðskap af ýmsu tagi og frá ýmsum tímum.

Einn liðsmaður enn hefur bæst í hóp hörgabráta eftir að Baldur gaf út rit sitt, en það er Torfi Tulinius, og ber einkum að nefna rit hans, *Skáldið í skriftinni*, sem út kom árið 2004. Torfi gengur í fótspor þeirra Bjarna og Baldurs, en bætir mörgu við og fetar að ýmsu leyti nýjar slóðir. Eins og meistarnir skoðar hann sögu og kveðskap sem eina skáldskaparlega heild. En þar sem Bjarni leitar einkum áhrifa eða fyrirmynda til eldri íslenskra sagna, þá telur Torfi sig finna fyrirmyndir í ýmsum erlendum söguritum, ekki síst í Biblíunni. Hér og þar játar hann berum orðum trú sína á Bjarna Einarsson, svo sem eftirfarandi tilvitnanir sýna:

„Niðurstöður Bjarna eru afrakstur mikillar vinnu og styðjast við yfirgripsmikla þekkingu hans á innbyrðis samhengi fornritanna, enda hafa þær kollvarpað fyrri hugmyndum fræðimanna um afstöðu Egluhöfundar til heimilda sinna. Það sem sagt verður hér á eftir byggir að miklu leyti á athugunum Bjarna“ (bls. 236, eftirmálgrein 10 við bls. 25).

Ljóst er að Torfi gerir ráð fyrir að allur kveðskapur Eglu sé frá ritunartíma hennar og að líkindum verk söguhöfundar sjálfs. „Tekið er undir grundvallarhugmynd Bjarna Einarssonar um að kvæðið [þ.e. Sonatorrek] hafi verið ort á 13. öld,“ segir hann. „Hvort sem það var áður en sagan var samin eða ekki, fellur hugsun Sonatorreks að heildarhugsun Egils sögu ...“ (bls. 115).

Nú hef ég rakið nokkurar glefsur úr röksemdum og kenningum hörgabrájótanna sem smám saman hafa sargað kveðskapinn af Agli gamla. Rekja má þróun stig af stigi, hvernig menn færa sig upp á skaftið, allt frá Finni Jónssyni árið 1885 til Torfa Tuliniusar árið 2004.

Finnur sviptir Egil eindregið fjórum vísum, og bætir fimm til viðbótar í úrkastið með hálfum huga. Ástæður hans eru einkum tvenns konar: Að vísurnar geti ekki verið ortar við þær aðstæður sem sagan segir, og að orðmyndir eða bragreglur séu of unglagar. Niðurstaða Baldurs Hafstaðs og Torfa Tuliniusar er hreinni og klárari, þeir skera einfaldlega allt niður við trog í einu lagi. En flestir munu vilja fara bil beggja eins og Finnur og Jón Helgason: taka sumt af skáldinu, en lofa því að halda öðru. Vandinn er bara sá að fáir eða engir eru á einu máli um það hvar mörkin skuli draga: hvað er „ægte“ og hvað er „uægte“ eins og Finnur orðaði það. Í formála Egilssögu 1933 (bls. vi o.áfr.) sýnir Sigurður Nordal hversu ólíkar skoðanir þrír eldri fræðimenn höfðu á þessu efni: annars vegar Finnur Jónsson (á mismunandi tímum), hins vegar Per Wieselgren og Eduard Sievers. „Alveg sammála eru þeir ... aðeins um tvær vísur (4. og 5.). Sýnir þetta átakanlega, hversu hæpnar röksemdir hér er um að ræða,“ segir Sigurður (bls. ix).

Sjálfur er ég einn af þeim sem vilja leyfa Agli að halda sem allra mestu af því sem sagan eignar honum. Og ég þykist ekki gera þetta af tómri óskhyggju og umhyggjusemi fyrir gamla manninum, ég hef ýmsar röksemdir til að brúka á hörgabrájótana. Þeirra röksemdir eru fyrst og fremst bókmenntalegar, en einnig að nokkru sagnfræðilegar og menningarlegar. Míнар röksemdir eru hins vegar fyrst og fremst málfræðilegar og bragfræðilegar, en einnig að nokkru sagnfræðilegar – ég vel bara annað úr sagnfræðinni heldur en þeir, ég vel það sem styður mín sjónarmið.

1. Málfræði og bragfræði

Yfirleitt hirða hörgabrájótanna lítt um málfræðilegar eða bragfræðilegar röksemdir fyrir háum aldri fornkvæða, en ef þeir neyðast til að taka afstöðu þá fara þeir undan í flæmingi: Þetta er ekkert að marka, vísan er afbökun, segja þeir – og það á sannarlega við um margar vísur Íslendingasagna. Eða þá: Skáldið stælir eldri bragreglur. Skáldið leyfir sér ónákvæmt rím eins og öll skáld gera stöku sinnum, o.s.frv. En ég segi á móti: Ef dæmin eru nógu mörg sem hníga í sömu átt þá getur ekki verið um tilviljun að ræða, þá er okkur skylt að taka mark á

röksemdum málfræðinga. Ég nefni hér tvö bragfræðileg atriði sem vega þungt til marks um háan aldur fornkvæða – og þá hugsa ég auðvitað sérstaklega um kveðskap Egils.

(a) *Craigies-lögmál*. Dietrich Hofmann vitnar í ritgerð sinni í svonefnt *Craigies-lögmál*, sem W. A. Craigie setti fram í *Arkiv för nordisk filologi* 16 (1900). Um lögmál þetta fjallar Hans Kuhn síðan nánar með sínum flókna lærdómi í *Zeitschrift für deutsches Altertum* 1937.

Craigie leggur til grundvallar rit E. Sievers, *Altgermanische Metrik* (1893), sem var eins konar biblíja bragfræðinnar á þessum tíma, og bindur rannsókn sína í fyrstu atrennu við dróttkvæðan hátt. Hann kannar öll kvæðin í safni Konráðs Gíslasonar, *Udvalg af Oldnordiske Skjaldekvad* (1892) – *Skjalde-digting* Finns Jónssonar var að sjálfsögðu ekki komin út á þessum tíma. – Niðurstaða Craigies, eða „lögmál“ hans sem svo hefur nefnt verið („Craigie’s Law“, „das Craigiesche Gesetz“), er í stuttu máli á þessa leið:

Í dróttkvæðum hætti er einkvætt nafnorð í fjórðu samstöfu ljóðlínu ætíð stutt (*lið, frið, dag, gram* o.s.frv.). Sama máli gegnir þótt nafnorðið endi á löngu sérhljóði eða tvíhljóði (*gný, bú, Frey* o.s.frv.), og lögmálið raskast ekki þótt við bætist nefnifalls-*r* (*stafr, viðr, sonr*). Til dæmis má taka eftirfarandi vísuorð (Craigie, bls. 343–345):

Súðvirki *lið* búðir
verðungar, *styr* gerðu
ógndjarft fyrir *kné* hvarfa
hjalmdrífu *viðr* lífi

Samkvæmt niðurstöðu Craigies gildir þessi regla eða lögmál fram til 1030 eða jafnvel lengur.

Næst snýr Craigie sér að því að kanna bragarháttu með ferkvæðum ljóðlínum:

We must next enquire how far the same rule was observed in the shorter metre now commonly called fornyrðislag (in which are included balkarlag and Starkaðarlag; see Háttatal 97-99). As this, in its strictest form, differs from dróttkvætt only by the want of the final $\text{L} \cup$ ², we should not expect *a priori* to find any serious discrepancy on this head. A thorough examination of the question is, however, ren-

2 Þ.e. langt áhersluatkvæði + stutt atkvæði áherslulaust.

dered difficult by the lack of good authentic specimens of fornyrðislag from the 10th century. Until we know exactly when, where, and by whom the poems of the Edda were composed we cannot with any safety found our investigations upon them. That such lines as *stendr æ of grænn* and *ykkr læt'k þat gull* occur in Völuspá and Völundarkviða proves nothing: we must find out, if possible, what was done by skalds whose names and dates are not matters of uncertainty. Then of course we may take the Edda poems into account, and see how they compare with the results obtained (bls. 346–347).

Craigie tekur síðan dæmi úr 9 lausavísum sem hlíta lögmálinu og eru eignuð skáldum frá lokum 10. aldar eða upphafi hinnar 11. og heldur áfram:

But if these lausavísur are too few to establish the principle as valid for all correct fornyrðislag, it is not difficult to supplement their evidence from sources more extensive and equally decisive. While long poems in this metre by 10th century skalds are wanting, we can utilize for our purpose the even lines of the poems in kviðuhátt, (viz. Ynglingatal, Háleygjatal and Sonatorrek) numbering 328 in all. In these the same system is consistently followed: if the monosyllable ending a line is a verb, it may have any possible form, e g. *Vanlanda kom; þars Fróði bjó; at hálsi gekk; ept dvergi hljóp*; but if it is a noun, only two types are admissible, examples of which are *ef Agna her* and *í odda gný* (bls. 347–348).

Síðan gerir hann grein fyrir því hvernig lögmálið stenst í öllum þessum þremur kvæðum utan á tveimur stöðum þar sem hann telur að textinn muni líklega vera afbakaður (og er það síður en svo ólíklegt).

Að svo búnu snýst Craigie að Höfuðlausn, og þá kemst hnífur hans heldur betur í feitt:

Still clearer proof may perhaps be found in Egil's Höfuðlausn, which, apart from the rimes, is composed throughout in absolutely correct fornyrðislag, and might well serve as a model of that metre. The addition of rime has quite naturally increased the number of lines of this type, and their evidence is in the highest degree instructive. In the poem there are 144 lines, and 72 of these end in a monosyllable; with four exeptions (*vann : þann : hann : fann*) these words have a short vowel or

end in a vowel. The list of substantives, 43 in all, is perhaps worth giving in full; to the one class belong *gram* (2), *ham*, *hlam*, *þram*; *far* (2), *mar* (2); *gnat*; *ver*; *fit*, *hnit*; *lof*, *rof*; *brot*, *flot*; *hlut*, *skut*; *bjöð*, *kvöð*, *löð*, *mjöð*; *föl*, *fjöl*, *mjöl*, *möl*; *fjör*, *gjör*, *hjör*, *spjör*; *mjöt*, *sjöt*, and to the other *á*, *spá*; *glæ*, *hræ* (2); *sæ* (2), *skæ*; *bý*, *y*.

The testimony of Höfuðlausn is all the more valuable, because in a riming poem there would be the very strongest reasons for using a full-stressed syllable to end the line. But Egill never once falls into this, and it was probably also avoided by Gunnlaug in his *drápa* on Earl Sigtrygg, as the fourteen lines which remain of this give only the forms *brag*, *lag*; *kon*, *son*; *skil* and *hræ*, *skæ*. These facts cast some suspicion on the genuineness of Skallagrím's verse with the riming words *hefnd* : *efnd*, *örn* : *börn*; and perhaps Grámagafilm is not quite so old as the days of Björn [Hítðalakappi]. Not before Þjóðólf's lines on King Harald harðráði (CPB. II. 211)³ do we have certain evidence that even in riming poems such an ending as *krók* or *réttr* was permissible (bls. 348-349).

Þetta eru orð Craigies, og athuganir mínar staðfesta þau fullkomlega. Kvæðisbrot Þjóðólfs Arnórssonar um Harald harðráða mun vera elsta runhenda, nokkuð nákvæmlega tímasett, þar sem brotið er gegn Craigieslög máli. Þjóðólfur mun hafa fallið með Haraldi konungi við Stafnfurðubryggju 1066, og kvæðið er svo sem 10 árum eldra. Og næst kemur svo Runhenda Einars Skúlasonar sem fyrr er getið, en hún er réttri öld yngri, ort á sjötta tug 12. aldar. Þar er lögmálið þverbrotið, sjá Sýnishorn III (bls. 32-33), þar sem allt kvæðisbrotið er prentað.

En Craigie fjallar einnig um kvæði undir ferkvæðum háttum öðrum en runhendu, og má sérstaklega nefna erfikvæði Gísls Illugasonar um Magnús berfætt, ort laust eftir 1100 (160 ljóðlínur), og einnig Sigurðarbálk Ívars Ingimundarsonar sem ortur var um 1140 (320 ljóðlínur). Bæði þessi kvæði eru undir fornyrðislagi, og í þeim er lögmálinu fylgt: öll nafnorð eru stutt í lokaorðum (með einni undantekningu í Sigurðarbálki sem ekki vegur þungt, sjá Craigie, bls. 349). Upphöf þessara kvæða eru prentuð af öðru tilefni á Sýnishorni III (bls. 31-32).

Eftir þessu að dæma er Craigieslög málið að fjara út á svo sem hundrað ára tímabili, frá miðri 11. öld til miðrar 12. aldar; frá Þjóðólfi til Einars Skúla-

3 CPB: Corpus Poeticum Boreale.

sonar En það er athygli vert að Sigurðarbálkur Ívars, sem fylgir lögmálinu, er nær hundrað árum yngri en hið runhenda kvæði Þjóðólfs sem brýtur lögmálið. Og satt að segja væri þörf að rannsaka þetta lögmál miklu betur en gert hefur verið. Craigie byggir á rannsóknum Sievers í *Altgermanische Metrik*, og síðan hefur margt gerst í rannsóknum fornrar bragfræði – þótt einnig sé margt ógert. Sievers gengur út frá dróttkvæðum hætti sem er mjög reglufastur, en nú er talið að sá háttur og aðrir reglubundnir hættir séu runnir frá frjálslegri háttum sem birtast í hinum elstu eddukvæðum og öðrum mjög fornum germönskum kveðskap. Sem dæmi um slíkt ævafornt kvæði á norrænu máli má nefna Atla-kviðu, en í henni á Craigieslögmál alls ekki heima; það gildir aðeins í reglubundnum háttum sem sýna yngra þróunarstig. Allt þyrfti þetta að athugast nánar og frá nýjum sjónarhóli, en til þess skortir mig bæði lærdóm og vinnuþrek. Í stað þess hyggst ég hverfa að öðru bragfræðilegu einkenni sem varðar kveðskap Egils, en þar þykist ég vera betur með á nótunum.

(b) *Hendingar (rím)*. Í skáldskaparfræðum er það kallað *skothending* ef saman ríma einungis samhljóð, en sérhljóð eru mismunandi („*Þél høggr stórt fyrir stáli*“; Egill, lausav. 23 í *Skjaldedigtning*). Það kallast hins vegar *aðalhending* ef saman ríma bæði sérhljóð og samhljóð („*stafríkvígs á veg jafnan*“; Egill, sama vísa). Þess væri að vænta að fornskáld rímuðu einungis saman *a* móti *a* og *o* móti *o* í aðalhendingum, því að þetta hljóta að teljast vera tvö mismunandi hljóð. En nú ber svo kynlega við að skáldin ríma lengi vel saman *a* móti *o* rétt eins og þarna hefði ekki orðið neitt hljóðvarp: *völl : skalla* (Egill, lausav. 31); *hond : standa* (Sighvatur, Erfidr. Ól. helga, lausav. 22 í *Skjalde-digtning*). Um þetta hefur Finnur Jónsson skrifað í merkilegri ritgerð: *Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i det 9. og 10. årh.* (1921). Og kunnasti málfræðingur Íslands á síðustu tímum, Hreinn Benediktsson, hefur einnig fjallað um þetta fyrirbæri og reynt að skýra hví skáldin leyfðu sér þetta rím. Ritgerð Hreins var fyrst prentuð í *Acta philologica Scandinavica* 1963, og síðar endurprentuð í afmælisriti hans, *Linguistic Studies, Historical and Comparative*, 2002. Í ljós kemur að rímið *a : o* helst í dróttkvæðum fram á síðara hluta 12. aldar, en er horfið í Háttatali Snorra Sturlusonar 1222–23. Dæmi um rímið *a : o*, tekin úr lausavísum Egils og Geisla Einars Skúlasonar, eru sýnd á Sýnis-horni I (bls. 28–29).

Ég verð að segja að mér þykja vera óþarflega miklir vísindalegir vafningar í ritgerð Hreins. Í raun og veru finnst mér einfalt brjóstvit nægja til að skýra þetta fyrirbæri. Í öndverðu er um að ræða eitt hljóð, *a* sem rímar við *a*. Síðan hljóðverpist annað *a*-ið og breytist smám saman í *o*, en skáldin halda samt sem

áður áfram að ríma þau saman, af því að þau eru svo lík og/eða samkvæmt gömlum vana. En þar kemur um síðir að hljóðin fjarlægjast svo mikið að rímið gengur ekki lengur. Á Vesturlandi gerist þetta á 70 ára tímabili, milli Geisla Einars og Háttatals Snorra. Og tregða er komin í Einar, það sést á því að hann rímar aðeins þrívegis $\varnothing$ móti a í sínu mikla kvæði.

Nú kunnu hörgabrjótar að segja sem svo að þetta sé ekki mikið að marka: vísurnar geti verið afbakaðar, ellegar að skáldin leyfi sér vísvitandi ónákvæmt rím; að dæmin hjá Hreini séu ekki mörg, aðeins 5 úr öllum kveðskap Egils. En þá er því til að svara *skáldin* eru býsna mörg. Hreinn er með 24 skáld alls, og ekki talinn vafi um mörg þeirra að þau eigi skáldskapinn með réttu, t.d. Einar skálaglamm (9 dæmi) og Sighvatur Þórðarson (18 dæmi). Og hafi breytingar orðið á vísunum í aldanna rás, þá er auðvitað líklegra að þær beytingar yrðu í átt til yngra máls, til þess að lagfæra rímið. Grunur leikur einmitt á því að slík breyting hafi orðið á einum stað í Höfuðlausn, þ.e. frá upphaflegri mynd til þess sem stendur í handritunum. Upphaf 4. vísu er prentað þannig (samkvæmt handriti) í útgáfu Sigurðar Nordals í *Íf. II* (sjá einnig Sýnishorn I bls. 29):

Óx hjörva glom
við hlífar þröm.

En orðið *glom* (kvk.) kemur ekki fyrir annarsstaðar í íslensku máli, og því leiðréttir Finnur Jónsson þannig í *Skjaldedigtning B*:

Óx hjörva glam
við hlífar þröm.

Þarna gerir Finnur ráð fyrir hinu forna rími, $a : \varnothing$. Orðið *glam* eða *glamm* er alkunnugt í íslensku að fornu og nýju, og lagfæring Finns hlýtur að teljast mjög sennileg.

2. Varðveisla. Afbökun texta

Eins og fyrr getur telur Jón Helgason að Höfuðlausn muni gerð undir áhrifum frá Runhendu Einars Skúlasonar sem ort var á árunum 1153–57. Einnig gerir Jón ráð fyrir því að Höfuðlausn hafi gengið í munnmælum áður en hún var færð í letur í mismunandi gerðum. Um þetta segir hann í Höfuðlausnarhjalli: „Mismunurinn á *Höfuðlausnum*, þeirri í e og þeirri í Wolfenbüttelbók, er

allmikill hvar sem litið er: hvor textinn hefur erindi, heil eða hálf, sem ekki eru í hinum; vísun og vísnahtutum er öðruvísi raðað; í annarri er orðalag einatt frábrugðið því sem er í hinni. Milli þessara uppskrifta getur enginn ritaður tengiliður verið. Þá er aðeins um eina úrlausn að ræða: *Höfuðlausn* hefur verið í flokki þeirra kvæða sem menn námu utanbókar. Tveir menn hafa skrifað hana upp, hvor eftir sínum heimildarmanni. en hvorugur náð henni rétti“ (bls. 163–64).

Og síðar segir Jón: „Á þremur stöðum í Snorra Eddu eru tilfærðir vísu-helmingar úr *Höfuðlausn*, og á einum stað fjórðungur erindis úr sama kvæði. Kvæðið er eignað Agli: „Sem Egill kvað“, „svá sem kvað Egill“, „svá kvað Egill“, en *Höfuðlausn* ekki nefnd; þess var heldur engin von, því að ekki er venja þar að bæði sé greint skáldsnafn og kvæðisheiti. Því virðist örugglega mega treysta að Snorri Sturluson hafi þekkt *Höfuðlausn* og ekki vitað betur en hún væri eftir Egil“ (bls. 174).

En satt að segja getur þetta tvíliðaða dæmi Jóns tæplega gengið upp. Ef *Höfuðlausn* er ekki ort fyrr en um 1160 eða enn síðar (það er að segja á eftir Runhendu Einars), þá er með öllu ólíklegt að Snorri „hinn fróði“, fæddur 1179, hefði talið að hún væri með réttu eignuð Agli Skallagrímssyni. Hann vitnar í kvæðið í Eddu sinni laust eftir 1220, og litlu fyrr eða litlu síðar hefur *Höfuðlausn* verið færð í letur í heild sinni. Þá er hreint ekki nógur tími til þess að Snorri ruglaðist varðandi aldur hennar og til þess að hún klofnaði í tvær gerðir og afbakaðist svo herfilega að sumar vísur eru óskiljanlegar nema með miklum leiðréttingum.

Varðveisla *Höfuðlausnar* er allt öðruvísi heldur en gerist og gengur um kvæði sem ort eru á 12. og 13. öld. Fyrir utan Runhendu Einars Skúlasonar, þar sem allt er gegnsætt, má nefna Sigurðarbálk Ívars Ingimundarsonar sem er litlu eldri, þar er allt auðskilið; einnig vísur margar í Sturlungu, eða þá kvæði Sturlu Þórðarsonar í Hákonar sögu (sem munu að vísu hafa verið skráð um leið og þau voru ort eða litlu síðar).

Segja má að í heild sinni sé kveðskapur sá sem eignaður er Agli í sögu hans miklu fornlegri heldur en þau ljóðmæli sem sannanlega eru frá 12. og 13. öld. Til marks um þrautagöngu þessa kveðskapar gegnum aldalöng munnmæli hef ég tekið upp nokkur sýnishorn úr öllum þremur kvæðum Egils, óleiðréttan texta úr *Skjaldedigtning* A, en klætt hann í einfalda samræmda stafsetningu, sjá Sýnishorn II (bls. 29–30). Ég skora á menn að bera þetta saman við vísurnar úr Magnússkviðu Gísls Illugasonar, Sigurðarbálki Ívars Ingimundarsonar og Runhendu Einars Skúlasonar, sem birtar eru á Sýnishorni III (bls. 31–33). Í þessum ungu kvæðum er nálega allt vel varðveitt og fullkomlega

auðskilið. Úr Runhendu er tekið allt sem varðveitt er, úr Magnússkviðu og Sigurðarbálki fyrstu vísurnar.

Hér skal skotið inn einni leiðréttingu við ranghermi varðandi *Snorra-Eddu*: Jón Helgason viðrar þá tilgátu „að einhver dæmi úr kvæðum fyrri skálda sem standa í höfuðgerðum *Snorra Eddu* hafi ekki verið í frumgerð hennar“ (bls 174). Þetta hafa hörgabrjótar stundum tuggið upp, hnykkja á því að tilvitnanirnar til Egils séu aðeins í sumum handritum Eddu og geti því verið síðari viðbætur. En þessi atлага þeirra stenst alls ekki. Ef tilvitnanir til Egils vantar í einhver handrit Eddu *þá er ævinlega um að ræða heila kafla sem vantar í viðkomandi handrit*. Hvernig í ósköpunum hefðu tilvitnanirnar í Eddu þá átt að koma fram í þessum handritum? Handritageymd *Snorra-Eddu* bendir ekki til neins annars en að tilvitnanirnar til Egils hafi verið í þeim öllum sem gildi hafa, bæði heillegum handritum og brotum.

10

Enn er eftir að geta eins merkilegs vitnisburðar um kveðskap Egils, en það er *Priðja málfræðiritgerðin*, einnig nefnd *Málskrúðsfræði*, eftir Ólaf hvítaskáld Þórðarson. Ólafur var bróðursonur Snorra og honum mjög handgenginn, og í riti sínu vitnar hann oft í Háttatal Snorra. En hann vitnar einnig í fjölmörg önnur skáld, nafngreind og ónafngreind, meðal annars nokkrum sinnum í Egil Skallagrímsson („sem Egill kvað“). Flestar eru tilvitnanirnar í Arinbjarnarkviðu, og er talið að þarna séu varðveittar tvær síðustu vísur kvæðisins sem ella hefðu glatast. Einnig vitnar Ólafur í hina tvíráðu ellivísu Egils um „bergis fótar bor“, og loks í tvö vísuorð slitin úr samhengi, torskilin og líklega afbök-uð, sem hvergi eru varðveitt annarsstaðar (*Den tredje og den fjerde gram-matiske afhandling i Snorres Edda* 1884, bls. 21, 86, sbr. *Skjaldedigtning* B I, bls. 60):

vrungu (eða *vröngu*) varrar Gungnis
varrar lungs um stunginn.

Um ljóðatilvitnanir Ólafs hefur Gísli Sigurðsson fjallað á mjög greinargóðan hátt í riti sínu, *Túlkun Íslendingasagna í ljósi munnlegrar hefðar* (2002). Hann sýnir fram á það að þeir frændur, Snorri og Ólafur, hafa búið yfir miklum auði ljóðmæla, fornra og nýrra, og hefur sumt þegar verið komið á bækur á þeirra tímum, sumt hefur ratað á bókfellið síðar, en sumt aldrei nema þessar stöku vísur og vísubrot í ritum þeirra frænda. Umfjöllun Gísla rennir afar styrkum

stoðum undir þá kenningu sem hér er haldið fram, að kveðskapur sá sem Agli er eignaður í gömlum heimildum muni vera ævafor og líklega með réttu eignaður honum.

11

Þá er aðeins eftir að draga saman til glöggvunar helstu niðurstöður mínar varðandi kveðskap Egils Skallagrímssonar:

Einhvern tíma á fyrra hluta 13. aldar var Egilssaga færð í letur. Höfundur hennar hefur að öllum líkindum verið Snorri Sturluson, sem einnig ritaði sögur Noregskonunga (Heimskringlu) og Eddu þá sem við hann er kennd. Efnið í söguna voru borgfirskar munnmælasagnir, einnig nokkur kvæði og allmargar vísur sem flestar voru eignaðar Agli sjálfum. Fornar bragreglur, afbakanir kveðskaparins og ýmis torskilin og fornleg orð og orðasambönd sýna svo að ekki verður um villst að kveðskapur þessi hefur að mestum hluta verið ævafor og líklega með réttu eignaður Agli. Sameiginleg einkenni, t.a.m. meitlaðar líkingar (nýgervingar) og tíðar endurtekningar eða mikil klifun sömu efnisatriða eða hugmynda, benda til eins og hins sama skálds. Höfundur sögunnar hefur einnig stuðst við ritaðar konungasögur, þar á meðal Heimskringlu. En ekkert bendir til að hann hafi þekkt aðrar Íslendingasögur.

Mesti atburður í ævi Egils var för hans til Jórvíkur þar sem Eiríkur blóðöx, áður Noregskonungur, réð ríkjum. Áður hafði Egill átt í illdeilum við konung þennan og að því er sagan segir ráðið son hans af dögum; en það er áreiðanlega ofsagt þótt það sé látið styðjast við vísu eignaða Agli; sú vísa er afbökud, og höfundur sögunnar hefur misskilið hana eða ýkt af ráðnum hug. Sagan lætur Egil hrekjast til Jórvíkur í hafvillu; en það er einnig rangt, samkvæmt kvæðum Egils fer hann þangað af ráðnum hug og hefur meðferðis kvæði til að flytja konungi. Ástæða til fararinnar hefur meðal annars verið sú að aldavinur Egils, Arinbjörn hersir, var í föruneyti með konungi. En þegar til Jórvíkur kemur tekur hinn grimmyndi konungur honum miklu verr en Egill vænti og ætlar að ráða hann af dögum. Hann bjargar þá lífi sínu með því að flytja kvæði sitt, en jafnframt þakkar hann lífgjöfina stuðningi Arinbjarnar vinar síns. Þetta kemur hvorttveggja fram í sögunni og fær fullan stuðning af Arninbjarnarkviðu þar sem skáldið nefnir kvæði sitt „höfuðlausn“.

Höfuðlausn hefur verið fundið það til foráttu að hún sé harla rýr að efni, jafnvel miðað við önnur konungakvæði sem þó þykja ekki tiltakanlega efnismikil, sbr. ummæli Jóns Helgasonar sem fyrr er til vitnað. En þarna hafa menn

skáldið fyrir rangri sök. Efnisrýrt orðaglamur kvæðisins er nákvæmlega eins og vænta mætti ef Egill hefur sett það saman, jafnvel heima á Borg á Mýrum. Afrek Eiríks konungs í Noregi voru þau mest að hann drap eða lét drepa bræður sína og hlaut af því sitt ófagra auknefni. Og hafi hann drýgt einhverjar dádír á Englandi þetta eina ár sem hann á að hafa búið þar áður Egill lét hann heim of sóttan, þá var lítil von til að tíðindi af þeim hefðu borist út til Íslands „um óraveg háværra hranna“.

Egils saga hefur að fornu verið metin sem söguleg heimild að hætti sinnar tíðar líkt sem sögur Snorra um Noregskonunga. Þetta mat sannast best á því að Sturla Þórðarson, bróðursonur Snorra og mesti sagnaritari Íslands eftir daga frænda sinn, notar hana sem heimild og endursegir efni hennar í Landnáma-bók þeirri sem hann setti saman á efri árum sínum. Og eins og ég gat um fyrr vitna bæði Snorri og Ólafur bróðir Sturlu ótæpilega í kveðskap Egils til skýringar á fornum fræðum. Kveðskapurinn var arfleifð feðranna, og saga Egils var einn þáttur í því samfellda bókmenntalega stórvirki sem þeir frændur Sturlungar létu eftir sig á 13. öld.

SÝNISHORN I

Rímað saman 9 : a

Lausavísur eftir Egil Skallagrímsson, 10. öld.

Númer vísna úr Egils sögu 1933

35. v. mognuðr Egil fagna

39. v. hœfum rōnd með brandi

40. v vōll fyr rotnum skalla

45. v. gjōld, finnumsk vér sjaldan

Vísur úr Geisla eftir Einar Skúlason, 1153. Númer úr Skjaldedigtning

11. v. hōll ok Norðmenn allir

16. v. alls heims fyr gram snjōllum

54. v rōnn – sex tigur manna

*Vísuorð úr Höfuðlausn Egils (4.v.)**Finnur Jónsson, Skjalded. B:**Sigurður Nordal, Egilssaga:*

Óx hjörva glam
við hlífar þröm

Óx hjörva glöm
við hlífar þröm

SÝNISHORN II

Úr Egilskvæðum, frá 10. öld

Bera vitni um afbökun eftir langa munnlega geymd. Verða aðeins skilin með miklum leiðréttingum og getgátum.

Úr Höfuðlausn

<p>5. þars í blóði
í brimils móði
flaustr of þrumdi
en und um glumdi.</p>	<p>haukstrandar mjöl,
hygg ask flotna fjöl
við Fróða mjöl.</p>
<p>6. Hné fyrða fit
unz fleina hnit,
orðstír of gat
Eiríkr at þat.</p>	<p>20. hrærða ek munni
af mærdar grunni
Óðins ægi
of jötuns fægi.</p>
<p>17. Brýtr bóg hvita
bjóðr hram slita,
muna hoddafa
hringbrjótr lofa;
mjök er honum fól</p>	<p>22. Njóti bauga
sem Bragi auga,
vagna vára
eðr Vili tára.</p>

Úr Sonatorreki

3. Lastalauss
er lifnaði
á nokkvers
nokkva bragi;
jötuns háls
undir flota
náins niðr
fyrir naust dyrum	8. Veiztu um þá sök
sverði of rækak
var ǫlsmið
allra tíma;
roða vágs brœðr
um vága mættak
færa ek andvígr
Ægis mani.
4. Því at ætt mín
á enda stendr
sem hræbarnar
hlinnar marka;
era kaskr maðr
sá er þøgla berr
frænda hrærs
af fletjum ríðr.	19. En mér fannst
í fǫstum þokk
hrosta hilmir
á hendi stendr;
máka ek upp
í aróar grímu
rýnis reið
rétti halda.

Úr Arinbjarnarkviðu

19. Hann drógseil
um eiga gat
sem hildingr
heyrnar spanna,
goðum ávarðr
með gumna fjöld
vinr Véþorms
veklinga tǫs. | 21. Gekkk maðr engi
at Arinbjarnar
ór legvers
lǫngum knerri,
háði leiddr
né heipt kveðum
með atgeirs
auðar tuptir |
|---|--|

SÝNISHORN III

Úr ýmsum kvæðum frá 12. öld

Vel varðveitt, engra leiðréttinga þörf. Allt auðskilið þeim sem handgengnir eru fornum kveðskap.

*Upphaf erfikvæðis um Magnús berfætt eftir Gísl Illugason,
upphaf 12. aldar*

1. Ungr framdi hann sik,
þar er alendr vildu
lofsælan gram
landi ræna
Imdar fæxa,
en jöfurr sótti
Bláleggs við
með blám hjörvi.	er fyrir Yrjar
í aga miklum
óprotligt lið
árar kníði.
2. Ýtti ór Ósló
til Egils fundar
lofðungur liði
lands at krefja,
fylgdu ræsi
ok Rygir sunnan
linns láðgefendr
ór lögum tvennum.	4. Átti hilmir
húsping við sjá,
þat var fyrir innan
Qrvahamra;
bjósk at brenna
en búendr flýðu,
stórráðr konungur
af Staði útan.
3. Sjá knátti þá
siklings flota
vel vígligan
ok vanan sigri,	5. Hyrr sveimaði,
hallir þurru,
gekk hár logi
um heruð þeira;
sjá knátti þar,
er salir fellu,
landráð konungs
um liði Þóris.

Upphaf Sigurðarbálks eftir Ívar Ingimundarson, um 1140.

1. Óx í æsku
við Aðalbrikti	sá er frama drýgði;
sótti síðan
ok syndum hrauð
2. Vann Róms gøtu
ræsir Þrændra
føti farna,	hers oddviti
helga dóma.

3. Sótti breiða
borg Jórsala
þorr oddviti
út í lönðum;
áðr í vatni
þat er vígði Guð
Sigurðr af sér
syndir þvægi. | 4. Létu síðan
súðvigg búin,
æstisk ægir,
útan ór Grikkjum;
sótti Frakka
fremdar ræsir,
áðr Saxa sjöt
Sigurðr kannaði. |
|---|--|

Úr Runhendu Einars Skúlasonar

Allt sem varðveitt er, ort 1153–57. Hér sést greinilega skyldleikinn við Höfuðlausn.

1. Jofurr fýstisk austr
orlyndr ok hraustr.

2. Víkverjum galt,
varð þannug hallt,
gerræði gramr,
gjafmildr ok framr;
flest fólk varð hrætt
áðr fengi sætt,
en gísla tók
sá er gjöldin jók.

3. Vann siklingr sótt
við snarpa drótt,
leyfð er lýðum bær,
Leikbergi nær;
Renir flýðu ríkt
ok reiddu slíkt,
öld festi auð
sem ǫðlingr bauð.

4. Funi kyndisk ótt,
en flýði skjótt
Hísingar herr,
sá er hafði verr. | 5. Frétt hef ek at fell,
fólk- brustu svell,
jofurr eyddi frið,
Apardjónar lið.

6. Beit buðlungs hjorr,
blóð fell á dorr,
hirð fylgdisk holl
við Hjartapoll;
hugin gladdi heit,
hruðusk Engla beit,
óx vitnis vín,
valbasta Rín.

7. Jók hilmir hjaldr,
þar var hjörva galdr,
hjósk hildar ský
við Hvítaby;
ríkt lék við ronn,
rauðsk ylgjar tønn,
fekksk fyrðum harmr,
fyriskógar garmr. |
|--|---|

8. Drap döglingr gegn,
dreif strengjar regn,
við Skörpusker
skjaldkænan her;
rauf styrjar garð,
þá er stökkuva varð,
randörlun sótt
reiðmanna gnótt. | í Pílavík;
vann vísi allt,
fyrir vestan salt
brandr gall við brún,
brennt Langatún.

Skar ek súðum sund
fyrir sunnan Hrund,
mín prýddisk mund
við mildings fund. |
| 9. Rauð siklingr sverð,
sleit gyldis ferð
príuð Parta lík | |

HEIMILDIR

- Árni Magnússons *Levned og Skrifter* II. 1930. Útg. Finnur Jónsson. Gyldendalske boghandel, København.
- Den norsk-islandske *Skjaldedigning* I AB–II AB. 1912–1915. Útg. Finnur Jónsson. Gyldendalske boghandel, København.
- Den tredje og den fjerde grammatiske afhandling i Snorris Edda. 1884. Útg. Björn M. Ólsen. S.T.U.A.G.N.L. XII. København.
- Egils saga Skalla-Grímssonar. 1933. Íf. II. Útg. Sigurður Nordal. Hið íslenzka fornritafélag, Reykjavík.
- Udvalg af Oldnordiske Skjaldekvad. 1893. Útg. Konráð Gíslason. København.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Orðabók Háskólans, Reykjavík.
- Baldur Hafstað. 1995. *Die Egils Saga und ihr Verhältnis zu anderen Werken des nordischen Mittelalters*. Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands, Reykjavík.
- Bjarni Einarsson. 1961. *Skáldasögur*. Um uppruna og eðli ástaskáldasagnanna fornu. Bókaútgáfa Menningarsjóðs, Reykjavík.
- Bjarni Einarsson. 1975. *Litterære forudsætninger for Egils saga*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Bjarni Einarsson. 1992. Skáldið í Reykjaholti. *Eyvindarbók*:34–40. Ritstj. Finn Hødnebø o. a. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Oslo.
- Björn M. Ólsen. 1904. Landnáma og Egils saga. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*. II. Række 19:167–247.
- W. A. Craigie. 1900. On some Points in Skaldic Metre. *ANF* 16:341–384.
- Einar Ól. Sveinsson. 1947. Dróttkvæða þáttur. *Skírnir* 121:5–32.
- Einar Ól. Sveinsson. 1962. *Íslenzkar bókmenntir fornöld* I. Almenna bókafélagið, Reykjavík.
- Einar Ól. Sveinsson. 1966. Kormakur skáld og vísur hans. *Skírnir* 140:163–201.
- Finnur Jónsson. 1884. *Kritiske studier over en del af de ældste norske og islandske skjaldekvad*. Gyldendalske Boghandel, København.

- Finnur Jónsson. 1901. *Det norsk-islandske skjaldesprog omkr. 800-1300* S.T.U.A.G. N.L. XXVIII. København.
- Finnur Jónsson. 1912. Sagaernes lausavísur. *Aarbøger for nordisk Oldkyndhed og Historie*. III. Række 2:1–57.
- Finnur Jónsson. 1921. *Norsk-islandske kultur- og sprogforhold fra 9. og 10. årh.* København.
- Gísli Sigurðsson. 2002. *Túlkun Íslendingasagna í ljósi munnlegrar hefðar*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Haraldur Bernharðsson. Göróttur er drykkurinn. Fornmálsorð í nútímabúningi. *Gripla* 17:37–73.
- Andreas Heusler. 1925–1929. *Deutsche Versgeschichte* I–III. W. de Gruyter, Berlin.
- Andreas Heusler. 1929. *Die altgermanische Dichtung*. Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, Wildpark- Potsdam.
- Dietrich Hofmann. 1973. Das Reimwort *giør* in Egill Skallagrímssons Höfuðlausn. *Mediaeval Scandinavia* 6:93–101. [Endurpr. *Gesammelte Schriften* I. 1988: 237–245. Ritstj. Gert Kreutzer o. a. Buske, Hamburg].
- Hreinn Benediktsson. 1963. Phonemic Neutralization and Inaccurate Rhymes. *APS* 26: 1–18. [Endurpr. *Linguistic Studies, Historical and Comparative*. 2002:92–104. Ritstj. Guðrún Þórhallsdóttir o. a. Institute of Linguistic, Reykjavík].
- Jón Helgason. 1934. *Norrøn litteraturhistorie*. Levin & Munksgaard, København.
- Jón Helgason. 1953. *Norges og Islands digtning*. Nordisk kultur VIII:B. Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Jón Helgason. 1969. Höfuðlausnarhjal. *Einarsbók*. Afmælikveðja til Einars Ól. Sveinssonar 12. desember 1969:156–176. Ritstj. Bjarni Guðnason o. a. Nokkrir vinir, Reykjavík.
- Jónas Kristjánsson. 1977. Egilssaga og konungasögur. *Sjötú rúterðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. júlí 1977*:449–472. Ritstj. Jónas Kristjánsson og Einar G. Pétursson. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Hans Kuhn. 1929. *Das Füllwort of-um im Altwestnordischen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Hans Kuhn. 1937. Zum Vers- und Satzbau der Skalden. *ZfjA* 74:49–63. [Endurpr. *Kleine Schriften* I. 1969:468–484. Ritstj. Klaus von See o. a. W. de Gruyter, Berlin].
- Hans Kuhn. 1983. *Das Dróttkvætt*. Carl Winter, Heidelberg.
- Odd Norland. 1956. *Höfuðlausn i Egils saga*. Ein tradisjonskritisk studie. Det norske samlaget, Oslo.
- Eduard Sievers. 1893. *Altgermanische Metrik*. Max Niemeyer, Halle.
- Sigurður Nordal. 1942. *Íslensk menning*. Mál og menning, Reykjavík.
- Torfi H. Tulinius. 2004. *Skáldið í skrifinni*. Snorri Sturluson og Egils saga. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Jan de Vries. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. E. J. Brill, Leiden.

SUMMARY

‘The Poetry of Egill Skallagrímsson’

Keywords: Poetry of Egill Skallagrímsson/ The Saga of Egill/ Scaldic Poetry

The author first discusses the surviving texts of the poems which have been attributed to Egill Skallagrímsson, and concludes that what we have are 48 single stanzas, three full poems and fragments of three others. In this connection the author discusses the preservation of Egill’s poems in manuscripts of *Egils saga* and elsewhere, including the *Snorra-Edda* and the *Third Grammatical Treatise* by Ólafur Þórðarson hvítaskáld, the nephew of Snorri Sturluson. He reviews the opinions of scholars who have questioned Egill’s authorship of the works which have been attributed to him, especially those of Finnur Jónsson and Sigurður Nordal. He devotes a long passage to the essay on *Höfuðlausn* by Jón Helgason, which appeared in *Einarsbók* (1969), where Jón argued for the reading “gør” in the tenth stanza, as opposed to “giqr / gjqr”. Jón’s argument affects the dating of the poem, since the vowels “ø” and “q” could not have formed a rhyme at the time when Egill was alive. The author concludes that Jón’s argument does not hold water and that the full rhyme in stanza 10 of *Höfuðlausn* was “q / q” [hjqr / gjqr], referring to Haraldur Bernharðsson’s etymological explanation of the word “göróttur,” which appears in this volume (pages 37–73). A survey is given of the views of those who have called into doubt the attribution of poems to Egill, including Bjarni Einarsson, Baldur Hafstað and Torfi Tulinius. Finally the author submits Egill’s poetry to a grammatical and prosodic analysis, showing how it accords with the so-called law of W. A. Craigie as it appeared in *Arkiv för nordisk filologi* 1900. The author’s conclusion is that it has not been proven conclusively that Egill’s poems are contemporary with the saga, in other words composed during the 13th century. His opinion is that the poems are ancient and can be justly attributed to Egill Skallagrímsson.

Jónas Kristjánsson
 Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
 Háskóla Íslands
 Árnagarði við Suðurgötu
 IS-101 Reykjavík, Ísland
 jk@hi.is